

Prerequisites of Iran's Science Diplomacy: Strategies and Tactics to Enhance Iran's Portion in the International Student Market

Hamid Yahyavi Hamedani

Assistant Professor of Political Sciences, Department of Political Sciences, Faculty of Economics and Social Sciences, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran.

Email: yahyavi@basu.ac.ir

 0000-0002-5533-4222

Bahram Eynolahi Masoum

Corresponding Author, PhD in International Relations, Department of International Relations, Faculty of Law and Political Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran.

Email: bahram.einolahi@yahoo.com

 0000-0002-0766-9861

Abstract

Introduction: The international student market is a field where countries can enhance their global political and cultural influence, beyond economic income. Today, in addition to the developed countries, some emerging regional powers and small countries are trying to enhance their portion of the international student market. Iran's success in the competitive international student market requires providing the prerequisites and requirements necessary to achieve the expected economic, political, and cultural goals in this field. In this regard, current research, with a problem-solving approach, tries to answer this question what are strategies and tactics for increasing Iran's portion in the international student market?

Discussions and results: In response to the research question, by considering the challenges and obstacles, some strategies and tactics at both micro and macro levels are offered to enhance the share of Iranian universities in the international student market. Current research claims that assuming the necessary material and spiritual infrastructure and offering some strategies tailored to Iran's domestic and global situation makes it possible to achieve a satisfying portion of international students relative to total domestic students. Incorporating the mentioned strategies in higher education policymaking improves the situation and procedure of attracting international students in Iran, in terms of quantity and quality.

Strategizing is a prescriptive subject that is based on the priori description and explanation. Accordingly, this research includes two sections in which some strategies at both macro (national) and micro (university) levels are offered to attract international students. In addition, the challenges related to marketing and attracting international students are discussed in the

mentioned sections. The offered strategies and tactics are a necessary prerequisite for the science diplomacy of Iran which includes formal and public science diplomacy at regional and global levels. In other words, science diplomacy, without the offered prerequisites, requirements, and strategies may lead to adverse results for the national interest and soft power of the country.

Methodology: This research is written by the explanatory and prescriptive method, in such a way that the situation of Iran in attracting international students is explained, and based on that some strategies are prescribed in line with the international standards and the indigenous situation of Iran to attract the international students. The applied data are collected by unstructured interviews and written resources, as well as through the author's practical experience.

Conclusion: Assuming the prerequisites and requirements of attracting international students are in place, strategizing in this field is realistic. Based on this, in this research strategizing at the macro and micro levels is carried out to enhance attracting international students. These strategies, beyond the usual purpose of money-making and scientific interchange, are in line with achieving national interest and extending the cultural and geopolitical influence of Iran on regional and global ranges. In this order, these comprehensive and barrier strategies in the current article are applicable in policy-making and legalization to attract international students.

Keywords: Comparative Advantage, Cultural region of Iran, International student market, Regional strategies, Science diplomacy.

E-ISSN: 2588-6541 / Center for Strategic Research / Quarterly of Foreign Relations
Quarterly of Foreign Relations is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

doi 10.22034/fr.2025.494918.1615

مقدمات دیپلماسی علمی ایران: راهبردها و راه‌کنش‌های افزایش سهم ایران در بازار دانشجویان بین‌الملل

حمید یحیوی همدانی

استادیار گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم اقتصادی و اجتماعی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.

Email: yahyavi@basu.ac.ir

 0000-0002-5533-4222

بهرام عین‌اللهی معصوم

نویسنده مسئول، دانش‌آموخته دکتری روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

Email: bahram.einolahy@yahoo.com

 0000-0002-0766-9861

چکیده

بازار دانشجویان بین‌الملل عرصه‌ای است که فراتر از محرک اقتصادی، به لحاظ افزایش قدرت سیاسی و فرهنگی، در اندرکنش کشورها با جامعه جهانی تعیین‌کننده است. امروزه، علاوه بر کشورهای توسعه‌یافته، قدرت‌های نوظهور منطقه‌ای و حتی کشورهای ذره‌ای نیز به این بازار ورود کرده و درصدد افزایش سهم خود از آن هستند. موفقیت ایران در بازار رقابتی دانشجویان بین‌الملل مستلزم فراهم شدن مقدمات و ملزوماتی است که بدون آن‌ها دستیابی به اهداف اقتصادی، سیاسی و فرهنگی مورد انتظار از این حوزه ممکن نیست؛ پژوهش حاضر رویکردی حل‌مسائلی داشته و درصدد پاسخ به این سؤال است که راهبردها و راه‌کنش‌های افزایش سهم ایران در بازار دانشجویان بین‌الملل چیست؟ در این راستا، در این پژوهش، با ملاحظه مسائل و چالش‌های موجود، راهبردها و راه‌کنش‌هایی در دو سطح کلان و واحد برای افزایش سهم دانشگاه‌های ایران در بازار دانشجویان بین‌الملل ارائه شده است. مدعای پژوهش حاضر این است که با فرض فراهم بودن زیرساخت‌های مادی و معنوی لازم، راهبردپردازی بومی متناسب با وضعیت داخلی و جهانی ایران، دستیابی به سهم مطلوبی از دانشجویان بین‌الملل به نسبت کل جمعیت دانشجویان داخلی را ممکن می‌کند. ملاحظه راهبردهای مذکور در سیاست‌گذاری آموزش عالی می‌تواند وضعیت و رویه جذب دانشجویان بین‌الملل در ایران را به لحاظ کمی و کیفی بهبود ببخشد. این پژوهش، با استفاده از روش ترکیبی، تبیینی و تجویزی انجام شده و داده‌های آن از منابع کتابخانه‌ای و روش مصاحبه بدون ساختار و نیز به‌واسطه حضور و تجربه زیسته مؤلفان در زمینه اجتماعی-تاریخی موضوع مورد پژوهش فراهم شده است.

کلیدواژه‌ها: بازار دانشجویان بین‌الملل، دیپلماسی علمی، راهبردهای منطقه‌ای، منطقه فرهنگی ایران، مزیت

نسبی

شاپای الکترونیک: ۶۵۴۱-۲۵۸۸ / پژوهشکده تحقیقات راهبردی / فصلنامه روابط خارجی

 10.22034/fr.2025.494918.1615

صحت مطالب بر عهده نویسنده مقاله است و بیانگر دیدگاه پژوهشکده تحقیقات راهبردی و مجمع تشخیص مصلحت نظام نیست.

مقدمه و بیان مسئله

در دوران گذار جوامع سنتی به سمت مدرنیته، اعزام دانشجویان به دانشگاه‌های کشورهای توسعه‌یافته مقدمه‌ای برای تربیت نیروهای نخبه‌ای بود که می‌بایست پیشران فرایند توسعه کشورهای سنتی باشند. امروزه، با فراگیر شدن دانشگاه‌ها در سراسر جهان بازار جذب دانشجویان بین‌الملل نیز از انحصار قدرت‌های سنتی خارج شده و بسیاری از کشورهای در حال توسعه نیز وارد این بازار رقابتی شده‌اند. از طرف دیگر، نسبت دانشجویان بین‌الملل نیز رشد روزافزونی را تجربه می‌کند. بر اساس داده‌های «سازمان همکاری و توسعه اقتصادی»، با افزایش ۶۰ درصدی نرخ رشد دانشجویان بین‌الملل نسبت به سال‌های ۲۰۱۵-۲۰۲۰، تعداد این دانشجویان به بیش از ۸ میلیون نفر در جهان در سال ۲۰۲۵ خواهد رسید (Hughes, 2019).

برنامه ایران برای جذب دانشجویان بین‌الملل در «سند چشم‌انداز ملی ۲۰ ساله» که در پایان ۲۰۲۵ منقضی می‌گردد، رساندن میزان دانشجویان بین‌الملل به ۱/۸ درصد از کل جمعیت دانشجویان داخلی است (Erudera, 2021)؛ اما آنچه در برنامه مذکور مغفول مانده یا سازوکار قانونی یا بوروکراتیک کارایی برای آن تعریف نشده است. پالایه‌های لازم‌الاجرای است که می‌تواند مانع بی‌اعتباری علمی کشور و دانشگاه‌های ایرانی به خاطر کمی‌گرایی در جذب دانشجویان بین‌الملل شود. فراتر از کمیت دانشجویان بین‌الملل، کیفی‌گرایی به تنوع دانشجویان از ملیت‌های مختلف و نیز داشتن معیارهای علمی و آموزشی، برحسب درجه اعتبار دانشگاه مقصد، صدق می‌کند. به عبارتی، اگر ورای ارزآوری، هدف عالی و مفروض جذب دانشجویان بین‌الملل را تحقق قدرت نرم و منافع ملی در سطوح منطقه‌ای و جهانی بدانیم، کیفیت اصل و کمیت فرع بر آن است، امری که در سیاست‌گذاری و روند جذب دانشجویان بین‌الملل در ایران مغفول واقع شده است (عین‌اللهی معصوم، ۱۴۰۳: ۱-۲۰). با این ملاحظه، پژوهش حاضر رویکردی حل‌مسائلی داشته و درصدد پاسخ به این سؤال است که با مراعات اصالت کیفیت، راهبردها و راه‌کنش‌های افزایش سهم ایران در بازار دانشجویان بین‌الملل چیست؟

راهبردپردازی امری تجویزی است که بر مبنای توصیف و تبیین وضع موجود هر پدیده انجام می‌گیرد. پیش‌تر، در پژوهشی جداگانه وضعیت واقعی و قانونی جذب دانشجویان بین‌الملل و موانع فرهنگی-اجتماعی، قانونی و بوروکراتیک بازاریابی و جذب این دانشجویان توصیف، تبیین و تفسیر شده است (عین‌اللهی معصوم، ۱۴۰۳: ۱-۲۰). بر این اساس، در بخش نخست این گفتار به تجویز راهبردهایی برای جذب و

نگهداری دانشجویان بین‌الملل در ایران و راه‌کنش‌های آن در سطح کلان پرداخته می‌شود. در بخش دوم نیز، راهبردها و راه‌کنش‌های جذب دانشجویان بین‌الملل در سطح دانشگاه‌ها ارائه می‌گردد. در ضمن دو بخش مذکور، چالش‌های موجود در این حوزه نیز مورد بررسی قرار می‌گیرد. پژوهش حاضر با روش ترکیبی تبیینی و تجویزی انجام شده است، بدین صورت که وضعیت ایران در جذب دانشجویان بین‌الملل و رویه کشورهای دیگر در بازار دانشجویان بین‌الملل تبیین شده و بر این اساس، با فرض فراهم‌سازی مقدمات و ملزومات، راهبردهای جذب دانشجویان بین‌الملل، متناسب با استانداردهای بین‌المللی و شرایط بومی ایران تجویز شده است. داده‌های پژوهش با روش مصاحبه بدون ساختار، استفاده از منابع کتابخانه‌ای و نیز به‌واسطه حضور و تجربه زیسته مؤلفان در زمینه اجتماعی - تاریخی موضوع مورد پژوهش گردآوری شده است. راهبردها و راه‌کنش‌های ارائه‌شده مقدمه لازم «دیپلماسی علمی» ایران، مشتمل بر دیپلماسی علمی رسمی و دیپلماسی علمی عمومی در سطح منطقه‌ای و جهانی است. به عبارتی، دیپلماسی علمی، بدون تحقق مقدمات و ملزومات و راهبردهای ارائه شده ممکن است تأثیر عکس در رابطه با منافع ملی و قدرت نرم کشور داشته باشد. دیپلماسی علمی رسمی به اندرکنش مقامات دانشگاهی کشورها، مانند وزیر علوم، رؤسای دانشگاه‌ها و معاونان و مدیران بین‌الملل دانشگاه‌ها، با یکدیگر در راستای بهبود همکاری و وضعیت تبادل دانشجو و اساتید و وارد کردن علوم و فناوری به‌روز به کشور دلالت دارد. در مقابل، در دیپلماسی علمی عمومی، نقش دولت‌ها کم‌رنگ شده و اهداف دیپلماسی علمی به‌واسطه نهادهای غیردولتی و افراد انسانی پیگیری می‌شود. در این نوع دیپلماسی، نقش دولت می‌تواند زمینه‌سازی برای فعالیت کارگزاران غیردولتی و افراد انسانی، شامل اساتید و دانشجویان داخلی و خارجی باشد؛ بدین صورت که با ایجاد مقدمات و ملزومات و کاربست راهبردهای ارائه‌شده، زمینه و محیط زنده‌ای را فراهم آورد که در آن سفیران دیپلماسی عمومی به‌صورت خودجوش در فضای واقعی و مجازی جذابیت‌ها و خاص‌بودگی‌های محیط علمی و دانشگاهی ایران را تبلیغ نمایند. این امر روند افزایشی جذب دانشجویان بین‌الملل در دانشگاه‌های ایران را در پی داشته و فراتر از آن زمینه تحقق منافع ملی و قدرت نرم کشور را در سطح جهانی و منطقه‌ای فراهم می‌آورد.

۱. راهبردهای جذب دانشجویان بین‌الملل در سطح ملی

- ❖ ترسیم و ارائه یک سند چشم‌انداز جامع ملی در رابطه با فعالیت‌های فرامرزی علمی و دانشگاهی، شامل تبادل اساتید، تبادل دانشجو، بورسیه دانشجویان بین‌الملل، جذب دانشجویان شهریه‌پرداز، دوره‌های کوتاه‌مدت فرصت مطالعاتی و آموزشی، برگزاری دوره‌های مجازی و تورهای علمی درون ایران: لازمه تحقق این سند چشم‌انداز ملی، قانون‌گذاری مدبرانه مبتنی بر واقعیت و معطوف به هدف و در عین حال روان‌سازی سیستم بوروکراتیک اداری در اجرای قوانین، آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌ها است. به عبارتی، برای تحقق سند چشم‌انداز ملی مربوط به فعالیت‌های بین‌المللی علمی و دانشگاهی، در درجه نخست می‌بایست قوانین لازمه در نهادهای تقنینی مصوب گردد و در سطح بعدی آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های لازم صادر شود و با پرهیز از پیچیده‌سازی بوروکراتیک، زمینه اجرای قوانین مذکور در سیستم اداری کشور ایجاد شود و در نهایت سازوکار ضمانت اجرایی مناسب در این زمینه تعریف گردد (هاشمی، ۱۴۰۰؛ مؤتمنی، ۱۳۹۹).
- ❖ ترویج فرهنگ دگرپذیری و تساهل فرهنگی: جامعه‌پذیری کودکان، پس از خانواده، از درون مدرسه آغاز می‌شود. آموزش فرهنگ تساهل و دگرپذیری، به‌ویژه در رابطه با شهروندان کشورهای هم‌فرهنگ منطقه، می‌بایست در این دوره به دانش‌آموزان ارائه گردد (Maussen & Borgers, 2010). در مرحله بعد، در سطح دانشگاه نیز می‌بایست هم‌جوئی دانشجویان داخلی با دانشجویان بین‌الملل تشویق گردد. به‌علاوه، رسانه‌های دولتی و اجتماعی نیز از نقش پررنگی در این زمینه، به‌ویژه در رابطه با فارسی‌زبانان و مسلمانان، برخوردار هستند (Atalay, Seylim & Balci, 2022, pp. 19-23). در نتیجه، تنها با یک برنامه فرهنگی جامع و اجرایی کردن آن است که زیرساخت‌های معنوی جذب و پذیرش دانشجویان بین‌الملل فراهم می‌گردد.
- ❖ سامان‌دهی مهاجران غیرقانونی: حضور فزاینده مهاجران غیرقانونی در ایران در دهه‌های اخیر کیفیت معیشت و زیست شهروندان ایرانی را با اختلال روبه‌رو کرده است. همین امر، یک تصویر ذهنی منفی از مهاجران در اذهان ایرانیان ایجاد کرده است. با این ملاحظه، یک راه فراهم‌سازی زیرساخت معنوی جذب دانشجویان بین‌الملل عمل به قانون یا قانون‌گذاری در رابطه با حقوق و وظایف مهاجران است. بر این اساس، مهاجران پناهنده می‌بایست در اردوگاه‌های پناهندگی اسکان داده شوند و از بطن زیست و معیشت شهروندان خارج گردند (Hathaway, 2021).
- ❖ هسته سخت و پوسته نرم گفتمان امنیتی: امنیت در زمره نیازهای اولیه انسان‌ها،

هم‌ردیف با معیشت قرار دارد و شهروندان و دانشجویان خارجی نیز از این قاعده مستثنا نیستند (Anjanaben, 2019). امروزه، سیستم پلیسی و امنیتی در کشورهای توسعه‌یافته و پیشرفته غربی چهره‌ای مردم‌پسندتر یافته است. در این سیستم، شهروندان داخلی و خارجی اکرام می‌شوند، نگاه خیره به شهروندان وجود ندارد و تعداد دوربین‌ها به مراتب کمتر از بسیاری از کشورهای در حال توسعه است، غالباً پلیس در ملأعام سلاح گرم حمل نمی‌کند، مداخله پلیس آخرین اقدام است و در کشوری مانند هلند مأموران سوار بر اسب‌های گول‌پیکر در هیبتی جذاب ظاهر می‌گردند. اما این تنها پوسته نرم امنیت است و هسته آن سخت است، بدین صورت که یک سازوکار نظارتی هوشمند از همه جوانب شهروندان خارجی را تحت کنترل و نظارت دارد، امنیت آن‌ها را تأمین می‌کند و آن‌ها را از ایجاد ناامنی باز می‌دارد، در عین حال جنبه خودنمایانه ندارد و از امنیتی شدن جامعه جلوگیری می‌کند. بنابراین، کشوری که خواهان افزایش سهم خود از بازار دانشجویان بین‌الملل است می‌بایست، در عین اینکه امنیت شهروندان خارجی را تأمین می‌کند، از امنیتی کردن جامعه و مسئله اتباع خارجی بپرهیزد و به عبارتی، در عین حفظ هسته سخت امنیت، پوسته نرم آن را نمایان سازد.

♦ خیل عظیم مهاجرت نخبگان از ایران در سالیان اخیر وجهه هدف درآمدزایی از جذب دانشجویان بین‌الملل را مورد سؤال قرار می‌دهد (برگرفته از مصاحبه با بی جن خان، ۱۴۰۱/۰۹/۱۲). در این زمینه، مهاجرت هر یک دانشجو یا دانش‌آموخته ایرانی، جدای از اینکه از دست رفتن سرمایه انسانی و اجتماعی است، خود مساوی است با هدررفت تمام هزینه‌های اقتصادی و رفاهی که دولت برای پرورش یک ایرانی از دوره پیش‌دبستانی تا دانشگاه صرف کرده است، هزینه‌ای که ارزآوری دانشجویان بین‌الملل حتی گوشه‌ای از آن را جبران نمی‌کند. بنابراین، اولویت نخست دولت می‌بایست فراهم‌سازی زمینه و زیرساخت‌های مادی و معنوی فعالیت و اشتغال مناسب دانش‌آموختگان و نخبگان ایرانی باشد تا جذب دانشجویان بین‌الملل. به علاوه، شهرت جهانی ایران در آمار فزاینده مهاجرت نخبگان و حتی شرکت‌های دانش‌بنیان، به کشورهای منطقه و ورای منطقه خود می‌تواند تأثیر منفی بر روند جذب دانشجویان بین‌الملل در ایران داشته باشد. بنابراین، آسیب‌شناسی زیرساختی، قانونی و بوروکراتیک و تدبیر در حل مسائل ضروری است. رویه‌سازی رویکرد غیریت‌ساز تنها سیستم را خودمخرب می‌سازد، این در حالی است که سیستم برای بقا و تکامل نیازمند پویایی و تکثر درونی است. امنیتی‌سازی روند

- جذب دانشجویان بین‌الملل را نیز مختل و معکوس می‌کند.
- ❖ در پس سیستم مهاجرپذیری کشور می‌بایست یک نگاه کیفی وجود داشته باشد، نه کمی. امروزه، در کشورهای توسعه‌یافته سیاست‌گذاری کلان مهاجرتی به این سمت گرایش دارد و ملاک‌های مادی و معنوی در پذیرش شهروندان و دانشجویان خارجی تعیین‌کننده است. این کیفیت‌گرایی حتی جنبه‌های بشردوستانه مهاجرپذیری را نیز تحت‌الشعاع قرار داده است و در این زمینه ملاک‌های کیفی مؤثر است. در رابطه با جذب دانشجویان بین‌الملل، سیاست‌گذاری کشور می‌بایست استانداردهای مادی و معنوی کیفی را تعریف کرده و کیفیت دانشجویان بین‌الملل را ملاک پذیرش آن‌ها قرار دهد. کارکرد «ویزای طلایی امارات»^۱ در این راستا است (رصدخانه مهاجرت ایران، ۱۳۹۹: ۱۴). بنابراین، دانشگاه‌های ایران نباید به محل اخذ مدرک برای دانشجویانی تبدیل گردد که در کشورهای مبدأ یا کشورهای ثالث امکان ورود به دانشگاه را نداشته‌اند یا به‌واسطه آسان‌گیری در پذیرش و دانش‌آموختگی، توسط کارکنان دولتی کشورهای همسایه، با هدف صرف اخذ مدرک جهت ارتقای شغلی در کشور مبدأ، مورد انتخاب قرار گیرد. مدرک‌گرایی یک شاخصه کمی است و در میان مدت بی‌اعتباری بین‌المللی دانشگاه‌های ایران را در عرصه بین‌المللی در پی دارد.^۲ در نتیجه، در سیاست‌گذاری کلان مهاجرپذیری، حتی در موارد بشردوستانه نیز استانداردهای کیفی می‌بایست ملاک پذیرش قرار گیرد، زیرا هزینه مادی و معنوی کمی‌گرایی برای منافع ملی و قدرت نرم کشور در میان مدت بسیار بیشتر از سود آنی آن است (McClory, 2019).
- ❖ با فرض عدم امکان و عدم مطلوبیت تغییر در سیستم قانونی مهاجرپذیری ایران، به‌عنوان سیستمی نیمه‌بسته که البته با توجه به زمینه زمانی و مکانی ایران سیستم مناسبی است، سیاست‌گذاری و قانون‌گذاری در رابطه با مهاجرپذیری امری ضروری است (الماسی، ۱۴۰۰). بر این اساس، در درجه نخست می‌بایست قوانین موجود مورد بازنگری قرار گرفته و با توجه به شرایط در حال گذار جهانی و مطابق با استانداردهای بین‌المللی و اقتضائات بومی تطبیق داده شود. در گام بعد، قوانین پیشین و قوانین موجود می‌بایست با سخت‌گیری اجرایی گردد و در عین حال،

1. UAE Golden Visa

۲. به‌عنوان مصداق، «وزارت آموزش عالی عراق» در سال ۱۴۰۱ تعداد ۲۷ دانشگاه ایرانی، از جمله دانشگاه علامه طباطبائی را در لیست دانشگاه‌های غیر معتبر برای تحصیل دانشجویان عراقی در سال تحصیلی جدید قرار داد که خود می‌تواند با عدم مراعات استانداردهای یک دانشگاه بین‌المللی نیز مرتبط باشد (عین‌اللهی معصوم، ۱۴۰۳: ۵).

رویه‌های بوروکراتیک حذف شود تا روند جذب دانشجویان بین‌الملل تسهیل گردد. ❖ در صورت فراهم آمدن زیرساخت اقتصادی، قانون کار و قانون ویزای ایران می‌بایست در راستای گنجاندن سیاست‌های تشویقی جذب و اشتغال دانشجویان بین‌الملل مورد بازنگری قرار گیرد. این سیاست‌گذاری می‌بایست در دو سطح انجام گیرد:

۱. در قانون کار و قانون مهاجرت ایران می‌بایست امکان و کیفیت کار دانشجویان بین‌الملل قانونی گردد. در این زمینه، استاندارد اشتغال دانشجویی در جهان به‌صورت پاره‌وقت یا نیمه‌وقت (حداکثر ۱۶ یا ۲۰ ساعت در هفته) است. همچنین، اشتغال دانشجویان بین‌الملل می‌بایست در جهتی باشد که از مهارت و دانش این دانشجویان در بخش‌های مولد و خدمات بهره‌گرفته شود. به لحاظ سازوکار نظارتی، استخدام دانشجویان بین‌الملل می‌بایست در قالب قرارداد قانونی کار و ارسال دو نسخه از آن به اداره کار و اداره امور اتباع و مهاجرین خارجی باشد تا دولت نظارت لازم را بر آن داشته باشد (عین‌اللهی معصوم، ۱۴۰۳: ۱۲-۱۳).

۲. قانون مهاجرت و سیاست‌های ویزایی ایران می‌بایست زمینه‌ای را فراهم سازد تا دانش‌آموختگان خارجی، در درون یک بازه زمانی پس از دانش‌آموختگی، امکان اخذ ویزای جستجوی کار در ایران را داشته باشند. ویزای جستجوی کار در کشورهای توسعه‌یافته، مانند هلند، معمولاً یک‌ساله است و با انعقاد قرارداد کار با شرکت‌ها و نهادهای مورد تأیید اداره مهاجرت امکان تمدید اقامت با ارائه قرارداد مذکور وجود دارد (مصاحبه با جمعی از دانشجویان ایرانی مشغول به تحصیل یا دانش‌آموخته از دانشگاه‌های خارج از ایران، آذر ۱۴۰۱). بسته به سیستم مهاجرپذیری، در برخی کشورها با گذشت یک بازه زمانی چندساله از اشتغال دانش‌آموختگان به‌صورت متوالی، امکان اخذ اقامت دائم وجود دارد و بسته به سیاست کاری کشورهای مقصد سیاست ویزایی مذکور می‌تواند در رابطه با رشته‌های مختلف سیال باشد. به‌عنوان مثال، می‌توان در رشته‌هایی خاص، چون حقوق و پزشکی، که نیروی داخلی به کفایت وجود دارد سیاست ویزایی سخت و در حوزه‌هایی که کشور نیاز به دستیابی به دانش و فناوری دارد، سیاست ویزایی تسهیلی را اعمال کرد (عین‌اللهی معصوم، ۱۴۰۳: ۱۲-۱۳).

۲. راهبردهای جذب دانشجویان بین‌الملل در سطح جهانی

راهبردهای جذب دانشجویان بین‌الملل در سطح جهانی خود در دو سطح منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای قابل ارائه است.

۱-۲. راهبردهای جذب دانشجویان بین‌الملل در سطح فرامنطقه‌ای

در سطح فرامنطقه‌ای، راهبردپردازی جذب دانشجویان بین‌الملل نسبی بوده و حسب مورد متفاوت است و می‌توان آن را در رابطه با کشورهای توسعه‌یافته و توسعه‌نیافته تجویز کرد:

۱-۱-۲. راهبردهای فرامنطقه‌ای جذب دانشجویان بین‌الملل در رابطه با

کشورهای توسعه‌یافته

از بُعد علمی و دانشگاهی، کشورهای توسعه‌یافته به آن دسته از کشورهایی دلالت دارد که به لحاظ علمی و فناوری غنای کافی داشته و حتی صادرکننده هستند و یا در درون منطقه، اتحادیه یا بلوک خود، با مراعات اصل «مزیت نسبی»^۱، به واسطه تبادلات علمی و دانشگاهی به هم تکمیلی می‌رسند. در رابطه با جذب دانشجویان بین‌الملل از کشورهای توسعه‌یافته ذکر نکات زیر ضروری است:

➤ وضعیت کشورهای توسعه‌یافته راهبردپردازی عام‌الشمول را منتفی ساخته و یک «رویکرد نسبی»^۲ را اقتضا می‌کند. بر اساس این رویکرد نسبی و با ملاحظه تعریف کشورهای توسعه‌یافته، راهبردهای ارائه‌شده برای بازاریابی دانشجویان بین‌الملل از مبدأ افغانستان و عراق، نمی‌تواند در رابطه با اتحادیه اروپا یا آمریکا به کار بسته شود؛

➤ راهبردپردازی جذب دانشجویان بین‌الملل به ایران می‌بایست با ملاحظه «مزیت نسبی» دانشگاه‌های ایران انجام گیرد. بر این اساس، تمرکز ایران در حوزه کشورهای توسعه‌یافته می‌بایست روی رشته‌هایی باشد که در آن‌ها ایران نسبت به کشورهای توسعه‌یافته دارای مزیت نسبی است.

➤ به لحاظ راهبردی، ایران یک کشور «تجدید نظر طلب»^۳ در نظم بین‌المللی است

1. Comparative Advantage

2. Relative Approach

3. Revisionist

و در مقابل، کشورهای پیشرفته و توسعه‌یافته غالباً حافظ «وضع موجود»^۱ هستند (Scweller, 1994, pp. 72-107). بر این اساس، به چالش کشیدن وضع موجود توسط ایران به‌طور فزاینده‌ای حساسیت کشورهای توسعه‌یافته را برانگیخته و همین روند سبب «امنیتی‌سازی»^۲ ایران در این جوامع شده است. تصور شهروندان غالب کشورهای توسعه‌یافته از ایران متأثر از امنیتی‌سازی این کشور است (عبدالله خانی، ۱۳۹۰: ۳۰۵-۳۰۶). این تصور حتی در میان قشر تحصیل‌کرده و فرهیخته این کشورها نیز وجود دارد؛

➤ در دنیای امروز، ایران، با وجود داشتن مساحتی که چندین کشور اروپایی را در خود جا می‌دهد و تمدنی با تاریخ چند هزارساله، در جغرافیای ذهنی بسیاری از شهروندان کشورهای پیشرفته، به‌ویژه غربی وجود ندارد. بنابراین، بسیاری از دانشجویان خارجی حتی نمی‌دانند کشوری به نام ایران وجود جغرافیایی داشته و یا آن را با کشور عراق، به دلیل شباهت در نوشتار و تلفظ انگلیسی و به‌عنوان کشوری ناامن، اشتباه می‌گیرند و نژاد و زبان ایرانیان را عرب و عربی می‌دانند (مصاحبه با جمعی از دانشجویان ایرانی مشغول به تحصیل یا دانش‌آموخته از دانشگاه‌های خارج از ایران، آذر ۱۴۰۱). بر این اساس، راهبردهای زیر برای پذیرش دانشجویان بین‌الملل از کشورهای توسعه‌یافته قابل ارائه است:

۱. لازمه گذار در چرخه قدرت جهانی، علاوه بر قدرت سخت، «قدرت نرم»^۳ است (Melissen, 2005, p. 4). بر این اساس، به لحاظ معنوی یک نقطه تمرکز دیپلماسی ایران می‌بایست ارائه تصویر مثبت از ایران در افکار عمومی جهانی باشد. لازمه این امر انگاره‌سازی در داخل و ارائه و ترویج آن در سطح جهانی است. در صورتی که ایران بتواند چهره‌ای متفاوت و اصیل از خود به حافظه تاریخی جهان ارائه دهد، در بازاریابی دانشجویان بین‌الملل نیز موفق عمل خواهد کرد، زیرا مزیت ایران این است که در بلوک‌بندی سیاسی و فرهنگی جهانی قرار نگرفته و این ظرفیت در آن وجود دارد که یک نظم تمدنی بدیل را به جهان ارائه دهد. لازمه تحقق این راهبرد، راه‌کنش‌های زیر است:

❖ تعدیل گفتمانی سیال: لازمه تصویرسازی مثبت از ایران در افکار عمومی جهانی ارائه گفتمانی است که بتواند، از منظری انتقادی، خلأ هویتی ناشی از

1. Status-que
2. Securitized
3. Soft power

دره‌ای کردن انسان‌ها را پر کند (فی، ۱۳۸۹: ۶۵-۶۸). نمونه این گفتمان‌سازی را دولت قطر به خوبی انجام داد که تبلور نمادین آن را می‌توان در نماد جام جهانی ۲۰۲۲ دید که تصویری متفاوت از عرب، با وجود تمام محدودیت‌های مشهود و غیر مشهود آن، به جهانیان ارائه داد. به عبارتی، قطر توانست واقعیت خود را در جامعه بین‌الملل به گونه‌ای «برساخته»^۱ ارائه دهد (ونت، ۱۳۹۸) که یک جاذبه برای شهروندان جامعه جهانی برای تعامل با قطر، به‌عنوان یک کشور که در عین حال که با غرب متفاوت است مزیت‌های دیگری نیز بر آن‌ها دارد محسوب گردد. گفتمان سیاسی ایران نیز در صورتی می‌تواند در جهان مقبول افتد که با حفظ اصول و ارزش‌ها، پوسته‌ای نرم را به جهانیان ارائه دهد. به عبارتی، یک گفتمان سیاسی در صورتی می‌تواند سلطه یا جایگاه خود را حفظ کند که واقعیت‌ها و تغییرات اجتماعی داخلی و بین‌المللی را محاسبه کرده و خود را با آن وفق دهد. این تعدیل‌گفتمانی سیال می‌تواند برای اتباع خارجی جذاب بوده و تنها در یک بُعد عاملی مهم در جذب دانشجویان بین‌الملل، به‌ویژه از کشورهای توسعه‌یافته است.

❖ **انگاره‌سازی:** لازمه ایجاد و تداوم سلطه هژمونیک ساختارسازی در سه مقوله است: توانمندی‌های مادی، ساختارهای نهادی و انگاره‌ها^۲ (مشیرزاده، ۱۳۹۱: ۲۳۱). در این میان انگاره‌سازی مقدمه لازم و پایه انواع دیگر قدرت‌های ساختاری است. انگاره‌سازی می‌بایست در اتاق‌های فکر داخلی توسط نخبگان علمی برساخته شده و با نظارت نخبگان سیاسی، به‌وسیله دیپلماسی رسمی و عمومی، به جامعه جهانی عرضه شود. این انگاره‌سازی می‌بایست مبتنی بر قوای تمدن‌ساز ایران و با ملاحظه اقتضائات دنیای در حال تحول انجام گیرد (سیف‌زاده، ۱۳۹۳). در این صورت است که در هم‌گرایی جهانی وزنه تعاملات می‌تواند به سمت ایران سنگینی کرده و جذب دانشجویان بین‌الملل را نیز تسهیل سازد.

❖ **دیپلماسی رسمی:** دیپلماسی دولتی در سطح کلان ابزاری مهم در تصویرسازی مثبت از ایران در جامعه بین‌الملل است و در صورتی که موفق عمل کند می‌تواند به‌طور مستقیم و غیرمستقیم در جذب دانشجویان بین‌الملل به ایران مؤثر باشد. سفارتخانه‌های ایران در کشورهای خارجی می‌توانند از طریق

1. Constructed
2. Idea

برگزاری نمایشگاه‌ها، برگزاری نشست‌های علمی و فرهنگی و برگزاری دوره‌های آموزش زبان فارسی در این زمینه منشأ اثر باشند. دیپلماسی رسمی می‌تواند به صورت دیپلماسی سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و علم و فناوری باشد (هادیان و احدی، ۱۳۸۸: ۸۸-۹۰).

❖ دیپلماسی عمومی: دیپلماسی عمومی از فضای رسمی خارج شده و در آن شهروندان عادی سفیر دیپلماتیک محسوب می‌گردند (Melissen, 2005, p. 4). این دیپلماسی در فضای واقعی و مجازی جاری است؛ اما لزوماً در هر شرایطی کار نمی‌کند. شهروندان داخلی و خارجی تنها در صورتی در این عرصه به نفع کشور عمل می‌کنند که عوامل جذابیتی در کشور باشد که آنان را به فعالیت خودجوش برانگیزاند. امروزه، بسیاری از شهروندان و دانشجویان ایرانی در خارج از کشور به عنوان سفیر کشورهای مقصد عمل می‌کنند که نمونه آن را می‌توان در بسترهای اینستاگرام و یوتیوب مشاهده کرد که شهروندان و دانشجویان ایرانی را به کار و تحصیل در خارج از کشور تشویق می‌کنند. در عرصه دیپلماسی عمومی، دولت نمی‌تواند مستقیماً افراد را به فعالیت گمارد، بلکه تنها کافی است که زمینه‌های جذابیت در داخل ایجاد گردد. تنها در این صورت است که دانشجویان داخلی می‌توانند در فضایی زنده در دنیای واقعی و مجازی عمل کنند. دیپلماسی عمومی در فضای خمودگی در دانشگاه و مهاجرت روزافزون نخبگان امکان ندارد و حتی عامل دافعه است. امروز، غالب دانشجویان ایرانی نه تنها تحصیل و اقامت در ایران را به شهروندان خارجی توصیه نمی‌کنند، که خود نیز به فکر مهاجرت از ایران هستند و این روند فزاینده را ترویج نیز می‌کنند. به نظر می‌رسد حفظ و نگهداری نخبگان ایرانی در داخل مقدمه لازم بهبود جذب دانشجویان بین‌الملل باشد.

۲. بازار دانشجویان بین‌الملل یک بازار آزاد است و برخلاف بازار اقتصادی دولتی، دستی در آن دخیل نیست. در این بازار، دانشجویان بین‌الملل، به عنوان مشتری، بر اساس منطق نتیجه، در انتخاب کشور مبدأ تحصیل خود محاسبه هزینه-فایده کرده و تصمیم منطقی گرفته و کشور و دانشگاهی را انتخاب می‌کنند که در حوزه رشته هدف آن‌ها دارای مزیت نسبی باشد (مصاحبه با مفتونی، ۱۴۰۱/۰۹/۰۶). با این ملاحظه، سیاست‌گذاری ایران در جذب دانشجویان بین‌الملل می‌بایست با تمرکز بر رشته‌ها و حوزه‌های مطالعاتی صورت پذیرد که ایران در آن‌ها، نسبت به کشورهای توسعه‌یافته دارای مزیت باشد. به عنوان مصداق، جهد برای جذب

دانشجویان بین‌الملل در حوزه‌های علوم پایه، علوم مهندسی و علوم پزشکی، در شرایط کنونی کاری عبث است، زیرا کشورهای توسعه‌یافته در رشته‌های مذکور دارای مزیت نسبی هستند. به نظر می‌رسد در حال حاضر مزیت نسبی ایران نسبت به کشورهای توسعه‌یافته در برخی رشته‌های حوزه علوم انسانی و اجتماعی، مانند زبان و ادبیات فارسی، ایران‌شناسی، عرفان، فلسفه اسلامی، فقه و حقوق اسلامی، باستان‌شناسی، مردم‌شناسی و به‌طور کلی حوزه‌های مربوط به علوم اسلامی و ایرانی باشد. یک مزیت ایران نسبت به مراکز اسلام‌شناسی و ایران‌شناسی در کشورهای توسعه‌یافته نیز این است که دانشجویان بین‌الملل با انتخاب دانشگاه‌های ایران می‌توانند با حضور در بطن جامعه ایرانی زبان و فرهنگ آن را فراگیرند، مزیتی که در بهترین مراکز مطالعاتی خارجی ممکن نیست (فی، ۱۳۸۹: ۱۷۵-۱۸۴). بنابراین، راهبرد دیپلماسی علمی و عمومی ایران در حوزه کشورهای غربی می‌بایست با مانور بر علوم مذکور باشد. به‌طور کلی، سیاست‌گذاری در این عرصه می‌بایست هوشمند و نسبی باشد و رویکرد مطلق‌گرایانه نتیجه‌بخش نخواهد بود.

۲-۱-۲. راهبردهای فرامنطقه‌ای جذب دانشجویان بین‌الملل در رابطه با کشورهای توسعه‌نیافته

گستره رشته‌هایی که ایران در آن‌ها نسبت به کشورهای توسعه‌نیافته دارای مزیت است، بیش از مزیت ایران نسبت به کشورهای توسعه‌یافته است. در این سطح، این پتانسیل در ایران وجود دارد تا با توسل به راه‌کنش‌های لازم در بازار دانشجویان بین‌الملل موفق عمل کند. در این سطح دو پیش‌فرض قابل طرح است: در درجه نخست، بسیاری از دانشجویان کشورهای توسعه‌نیافته فقیر بوده و پرداخت شهریه برای آن‌ها دشوار است. از این جهت، اولویت دانشجویان این کشورها گرفتن حمایت مالی از دانشگاه‌های مقصد است؛ در رابطه با دانشجویان شهریه‌پرداز نیز، اولویت آن دسته از افرادی که از امکان پرداخت شهریه برخوردارند تحصیل در دانشگاه‌های برتر کشورهای توسعه‌یافته است.

سیاست‌گذاری کشورهای توسعه‌یافته، به‌ویژه کشورهای غربی، در سالیان اخیر، قائل شدن تسهیلات و امتیازاتی برای دانشجویان کشورهای در حال توسعه و توسعه‌نیافته، بیشتر در قالب تسهیلات اعطای بورسیه تحصیلی به این دانشجویان بوده است. این سیاست در پوششی بشردوستانه گذارده و اجرا شده است؛ اما نیت واقعی دولت‌های مقصد می‌تواند از یک طرف استفاده از نیروی فکری دانشجویانی باشد که

پیش‌تر با هزینه دولت مبدأ تحصیل کرده‌اند و از طرف دیگر، هدف راهبردی این کشورها می‌تواند ایجاد یا حفظ نفوذ سنتی خود در کشورهای مبدأ باشد. بر این اساس، پس از تحصیل، دانش‌آموختگان به‌نوعی به‌عنوان سفیر و مجریان سیاست‌های کشور محل تحصیل خود عمل می‌کنند. بر این اساس، راهبردهای زیر برای جذب دانشجویان بین‌الملل از این کشورها قابل ارائه است:

❖ سیاست‌گذاری ایران در جذب دانشجویان از این کشورها نمی‌بایست مبتنی بر محاسبه هزینه-فایده کوتاه‌مدت باشد، بلکه باید با پرداخت هزینه در کوتاه‌مدت، منافع ملی بلندمدت، در جهت استفاده از نیروی فکری و کاری کم‌هزینه و حفظ و گسترش نفوذ و قدرت نرم ایران در کشورهای مبدأ باشد. در سطح منطقه‌ای، مطابق آمار وزارت علوم در سال ۱۴۰۲، جمعیت دانشجویان افغانستانی در تهران بیشتر از کابل است. همچنین، تحصیل بیش از ۶۰ هزار دانشجوی افغانستانی در ایران در دنیا نظیر ندارد. این جمعیت نخبگان افغانستانی تهران را پایتخت علمی افغانستان کرده است (انصاف نیوز، ۱۴۰۳/۰۹/۲۷). این سیاست که به‌طور سنتی هدفی راهبردی داشته، در سالیان اخیر توسط کشورهای در حال توسعه‌ای چون برزیل، ترکیه و کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس به خوبی دنبال شده است (صدخانه مهاجرت ایران، ۱۳۹۹: ۱۴). امروز، با افول سطح رفاهی، معیشتی و اقتصادی در ایران، کشورهایی چون امارات و قطر علاوه بر اینکه پذیرای نیروی کار آماده و مجرب ایران، از جمله پزشکان و پرستاران، مهندسان و اساتید دانشگاهی هستند، بلکه تسهیلات ویژه‌ای را برای دانشجویان ایرانی ارائه داده و حتی دانش‌آموزان مستعد را نیز بورس می‌کنند (مصاحبه با بی جن خان، ۱۴۰۱/۰۹/۱۲). همچنین، برگزاری آزمون ورودی مدارس ترکیه، از ابتدایی تا دبیرستان در ایران، از منظر انتقادی، در میان‌مدت یک مسئله امنیت ملی است (گروه میراث ترکیه، ثبت نام در مدارس ترکیه، <https://istanbulmo.com>).

❖ سیاست‌گذاری ایران در رابطه با کشورهای توسعه‌نیافته دارای اشتراکات فرهنگی- هویتی، دینی- مذهبی و قومی- زبانی می‌تواند در جهت حفظ یا گسترش نفوذ و قدرت نرم خود در کشورهای مبدأ دانشجویان بین‌الملل باشد. در این زمینه، کشورهای آفریقایی مسلمان گستره مناسبی برای گسترش نفوذ فرهنگی ایران است. جذب دانشجویان بین‌الملل از این کشورها یکی مستلزم اختصاص بودجه برای اعطای بورسیه و حمایت مالی به دانشجویان و دیگری

دیپلماسی رسمی و علمی فعال در جهت جذب این دانشجویان است. با این وجود، تحقق هدف ارزآوری برای کشور از این منطقه دور از انتظار است.

❖ در شرایط کنونی، گسترش طرح‌های تبادل دانشجو با کشورهای توسعه‌نیافته می‌تواند، با ایجاد زمینه هم‌گرایی، به گسترش شبکه ژئوپلیتیکی ایران در این کشورها کمک کند. به‌عنوان نتیجه، جذب دانشجویان بین‌الملل از کشورهای توسعه‌نیافته فرامنطقه‌ای برای ایران نخست، مستلزم صرف هزینه در بلندمدت بوده و دوم، مستلزم داشتن چشم‌انداز و برنامه راهبردی میان‌مدت و بلندمدت از جانب ایران است. سیاست‌گذاری در این رابطه تنها می‌بایست در جهت گسترش گستره نفوذ ژئوپلیتیکی ایران باشد، به‌واسطه بُعدی از قدرت که می‌توان آن را «قدرت بر اذهان و قلب‌ها»^۱ نامید (Carr, 1946, p. 132). در رابطه با کشورهای توسعه‌نیافته، ایران در گستره وسیع‌تری از رشته‌ها و حوزه‌های مطالعاتی دارای مزیت است.

۲-۲. راهبردهای جذب دانشجویان بین‌الملل در سطح منطقه‌ای

راهبردپردازی منطقه‌ای برای جذب دانشجویان بین‌الملل در سطح منطقه‌ای در دو منطقه می‌بایست انجام گیرد: یکی، منطقه غرب آسیا و دیگری، منطقه فرهنگی ایران.

۲-۲-۱. جذب دانشجویان بین‌الملل از منطقه غرب آسیا

در دوره استعمار مستقیم، منطقه خاورمیانه توسط دولت‌های غربی، با توجه به موقعیت جغرافیایی خود، تعریف شده است. در مقابل، به‌صورت درون‌منطقه‌ای، این منطقه تحت عنوان «غرب آسیا» نام‌گذاری شده است. بنابراین، این منطقه‌بندی مبتنی بر معیار سیاسی است و بر این اساس، لزوماً نزدیکی فرهنگی - هویتی بین ایران با همه کشورهای این منطقه وجود ندارد. برخلاف اروپا، غرب آسیا یک منطقه واگرا است و هم‌گرایی در آن در حد آرمانی نزد اندیشمندان دغدغه‌مند باقی مانده است. واگرایی ایران با کشورهای منطقه غرب آسیا در روند جذب دانشجویان بین‌الملل از این کشورها تأثیرگذار است.

در بازار دانشجویان بین‌الملل غرب آسیا، جریان جذب نخبگان و دانشجویان، به زیان ایران در حال انجام است. ایران قوه تبدیل شدن به هژمون منطقه‌ای را در درون

خود دارد؛ اما امروز، کشورهای دارای تمدن برساخته، مانند ترکیه و کشورهای ذره‌ای حاشیه جنوبی خلیج فارس، به‌ویژه امارات و قطر، میزبان سرمایه‌فکری و کاری از ایران هستند (رصدخانه مهاجرت ایران، ۱۳۹۹: ۱۴). در این زمینه، ترکیه با برگزاری آزمون علمی حتی دانش‌آموزان ابتدایی ایران را نیز جذب می‌کند. امارات و قطر با تأسیس شعبه‌هایی از مراکز علمی و مطالعاتی مطرح دنیا میزبان دانشجویان و اساتید ایرانی هستند (مصاحبه با بی‌بی‌جن‌خان، ۱۴۰۱/۰۹/۱۲). بدتر آنکه امروز شاهد مهاجرت فزاینده پزشکان، پرستاران و حتی شرکت‌های دانش‌بنیان به کشورهای منطقه هستیم. مهاجرت شرکت‌های دانش‌بنیان با وجود «حمایت گلخانه‌ای» چندین ساله دولت از این شرکت‌ها و استارت‌آپ‌ها از محل «صندوق توسعه ملی» صورت می‌گیرد (خبرگزاری تسنیم، ۱۴۰۱/۰۲/۰۴). بر این اساس، راهبردهای جذب دانشجویان بین‌الملل در این منطقه به قرار زیر است:

❖ در گام نخست، ایران می‌بایست با بازسازی زیرساختی، ساختارهای مادی و معنوی لازم را برای نگهداری نخبگان و نیروی کار ایرانی در درون کشور فراهم سازد، تا از خروج فزاینده نیروی علمی و کاری از کشور جلوگیری کند. درآمد حاصل از ارزآوری دانشجویان بین‌الملل در قیاس با هزینه‌ای که دولت از مهاجرت نخبگان و نیروی انسانی متحمل می‌شود غیرقابل قیاس است. به‌عنوان مصداق، بودجه آموزش و پرورش در سال ۱۳۹۵، ۳۱ هزار میلیارد تومان بود و با توجه به جمعیت ۱۱,۵۰۰,۰۰۰ نفری دانش‌آموزان در این سال، سرانه هزینه هر دانش‌آموز تنها در بودجه مذکور ۲,۷۰۰,۰۰۰ تومان بوده است (فرارو، ۱۳۹۵/۰۵/۳۱). این هزینه، جدای از تمام هزینه‌های زیرساختی، در بخش‌های خدماتی-رفاهی و یارانه‌های دولتی است که برای هر شهروند ایرانی از بدو تولد هزینه می‌شود. به‌علاوه، شهرت ایران به مهاجرت گسترده نخبگان ایرانی به خارج از کشور خود تأثیر منفی در امکان انتخاب ایران به‌عنوان کشور مقصد توسط دانشجویان بین‌الملل غرب آسیا دارد.

❖ سیاست‌گذاری راهبردی در ایران می‌بایست در جهت هم‌گرایی منطقه‌ای در غرب آسیا باشد. در این راستا، پس از گسترش حوزه نفوذ ژئوپلیتیکی ایران در منطقه، از سرگیری فاز «تنش‌زدایی»^۱ با کشورهای منطقه می‌بایست در دستور کار سیاست خارجی باشد (عین‌اللهی معصوم، ۱۳۹۸: ۴۲). تنش‌زدایی روند

امنیتی‌سازی ایران در منطقه و جهان را خنثی کرده و با خروج ایران از انزوای بین‌المللی امکان افزایش تبادلات موضوعی در منطقه افزایش می‌یابد. جذب دانشجویان از غرب آسیا و تبادل دانشجویان منطقه‌ای خود یک حوزه موضوعی است که منوط به همگرا شدن ایران در غرب آسیا است. همچنین، دیپلماسی علمی رسمی و عمومی در صورتی کارکرد دارد که زمینه گفتگو و مفاهمه فراهم باشد.

❖ ایران تنها در صورتی می‌تواند تراز جذب دانشجویان بین‌الملل را مثبت کند که دارای مزیت رقابتی نسبت به کشورهای منطقه، مانند ترکیه و امارات باشد. در این راستا، ایران می‌بایست استاندارد زیرساخت‌های زیستی و دانشگاهی خود را دست‌کم در سطح رقابتی منطقه‌ای خود ارتقا دهد، در غیر این صورت، در رقابت منطقه‌ای و در رسیدن به اهداف خود در جذب دانشجویان بین‌الملل ناکام می‌ماند. نمی‌توان صرفاً با استناد به آمار دانشجویان بین‌الملل در ایران که بیش از ۶۰ درصد آن تنها از یک ملیت خاص هستند، مدعی موفقیت در جذب دانشجویان منطقه‌ای شد، زیرا افزایش جامعه آماری مذکور ناشی از گستره کوچک گزینه‌های انتخابی دانشجویان مذکور برای انتخاب دانشگاه مقصد برای تحصیل است. ضمناً، در صورت فراهم نبودن مقدمات و ملزومات مادی و معنوی، افزایش آمار دانشجویان بین‌الملل در میان‌مدت برای ایران، در قیاس با ارز وارداتی، هزینه بیشتری دارد که یک سر طیف این هزینه بی‌اعتباری مراکز علمی کشور و سر دیگر آن کاهش قدرت نرم و نفوذ راهبردی ایران در منطقه است.

❖ به‌عنوان یک راه‌کنش، سیاست راهبردی ایران در گسترش قدرت معنایی خود در منطقه می‌بایست به‌وسیله مفاهمه باشد، نه اقناع. مقدمه مفاهمه مراعات معذورات و محذورات طرف گفتگو است، نه جهد برای اقناع طرف مقابل (فی، ۱۳۸۹، ۳۲۵-۳۲۶). در این راستا، بهتر است برخی دروس عمومی برای دانشجویان بین‌الملل به‌صورت اختیاری مازاد بر واحدهای مرسوم هر رشته ارائه شده و به‌عنوان جایگزین، گذراندن چند واحد آموزش زبان فارسی عمومی و دانشگاهی تحت نظر مؤسسات تخصصی معتبر، مانند «مؤسسه لغت‌نامه دهخدا» در دانشگاه تهران، اجباری شود (مصاحبه با بی‌جن خان، ۱۴۰۱/۰۹/۱۲). با این رویه، علاوه بر افزایش اعتبار بین‌المللی مدارک تحصیلی دانشگاه‌های ایران، زمینه اعتمادسازی منطقه‌ای، مفاهمه و گسترش الگوی معنوی بدیل ایران

اسلامی در منطقه فراهم می‌شود که خود با جذب دانشجویان بین‌الملل هم‌افزایی دارد.

♦ به‌طور نسبی، اولویت سیاست‌گذاری ایران در جذب دانشجویان بین‌الملل از کشورهای فقیرتر غرب آسیا می‌بایست حفظ، گسترش یا احیای قدرت معنوی و نفوذ ژئوپلیتیکی در کشورهای مبدأ باشد. در مقابل، در رابطه با کشورهای نفت‌خیز منطقه، هدف ارزآوری نیز می‌تواند معقول باشد.

۲-۲-۲. جذب دانشجویان بین‌الملل از حوزه کشورهای وارث تمدنی ایران

«کشورهای وارث تمدن ایرانی» دربرگیرنده کشورهایی است که به لحاظ تاریخی در مقطعی در قلمرو حاکمیت ایران قرار داشته یا فرهنگی ایرانی به آنجا تسری یافته است؛ اما در گذر تاریخ به‌واسطه عارض شدن پویش‌های مخرب درون‌تمدنی و برون‌تمدنی از سرزمین مادر جدا افتاده‌اند. در طرح غیررسمی که برای تشکیل «اتحادیه کشورهای وارث تمدن ایرانی» ارائه شده است گستره حوزه تمدنی ایران در برگیرنده ایران، افغانستان، تاجیکستان، پاکستان، ترکمنستان، جمهوری آذربایجان، ازبکستان، قزاقستان، قرقیزستان، گرجستان و ارمنستان است (رضانی خردپیر، ۱۳۹۷).

پیش از انقلاب اسلامی ایران، به‌واسطه احاطه شوروی بر کشورهای وارث تمدن ایرانی، نگاه ایران به کشورهای مذکور از جانب شوروی به‌عنوان مداخله در حاکمیت شوروی تفسیر می‌شد و این حساسیت عملاً ایران را در لاک دفاعی برای سد نفوذ کمونیسم قرار می‌داد (Jabeen & Mazhar, 2011, p 121). با فروپاشی شوروی، اقتضای رویکرد انقلابی ایران سیاستی رو به جلو در قبال کشورهای منطقه فرهنگی ایران بود، اما به‌واسطه درگیری فزاینده ایران در غرب آسیا و نیز اتحاد شبه‌راهبردی ایران با روسیه، کشورهای مذکور عملاً از اولویت سیاست خارجی ایران حذف شده‌اند. با ملاحظه پتانسیل فرهنگی، هویتی، زبانی، ادبی و تاریخی هم‌گرایی کشورهای مذکور، حوزه موضوعی تعاملات علمی و دانشگاهی می‌تواند نقطه آغاز خوبی در راستای هم‌گرایی کشورهای وارث تمدن ایرانی و تشکیل اتحادیه‌ای با عضویت کشورهای مذکور باشد. در این راستا، راهبردهای زیر قابل ارائه است:

♦ دیپلماسی علمی و عمومی ایران می‌بایست در جهت رایزنی برای ایجاد «اتحادیه بین دانشگاهی کشورهای وارث تمدن ایرانی» باشد. در این راستا، مذاکره با مقامات دانشگاهی کشورهای مذکور می‌بایست در اولویت دیپلماسی علمی دانشگاه‌های ایران باشد تا با تبادل استاد و دانشجو، تسهیل دوره‌های

فرصت مطالعاتی و بورسیه دانشجویان کشورهای مذکور آغاز شود و به تشکیل یک اتحادیه تسری یابد.

❖ سیاست‌گذاری دولت ایران می‌بایست در جهت اعطای حمایت مالی و بورسیه تحصیلی به دانشجویان کشورهای وارث تمدن ایرانی، در موقعیت‌های تحصیلی و پژوهشی مربوط به موضوع هم‌گرایی کشورهای حوزه تمدن ایرانی باشد. این انگارسازی زمینه هم‌گرایی کشورهای منطقه فرهنگی ایران را به‌طور فزاینده‌ای فراهم می‌آورد. این سیاستی است که دولت چین در سال‌های اخیر در راستای تسهیل و تحقق طرح «جاده ابریشم» در پیش گرفته است (مصاحبه با جمعی از دانشجویان ایرانی مشغول به تحصیل یا دانش‌آموخته از دانشگاه‌های خارج از ایران، آذر ۱۴۰۱).

❖ به لحاظ حوزه‌های مطالعاتی، تمرکز ایران برای جذب دانشجویان منطقه فرهنگی ایران می‌بایست بر حوزه‌هایی چون ایران‌شناسی، زبان و ادبیات فارسی، عرفان، باستان‌شناسی، علوم سیاسی و مطالعات منطقه‌ای را پوشش دهد. البته، با آغاز از این سطح، به تدریج زمینه «تسری» همکاری‌های بین دانشگاهی در حوزه‌های مطالعاتی که ایران در آن دارای مزیت کمتری است نیز فراهم می‌شود.

❖ در کوتاه‌مدت، هدف راهبردی ایران در این منطقه نمی‌بایست دستیابی به درآمد ارزی باشد، بلکه هدف مهم‌تر گسترش حوزه نفوذ و قدرت معنایی ایران در کشورهای وارث تمدن ایرانی است، سیاستی که در بلندمدت دستیابی به منافع راهبردی ارزنده‌تری را برای ایران محقق می‌کند.

❖ دستیابی به اتحادیه کشورهای وارث تمدن ایرانی از راه مفاهمه حاصل می‌شود و اجبار و حتی سیاست‌های اقناعی غیر منعطف می‌تواند دافعه باشد (فی، ۱۳۸۹: ۳۲۵-۳۲۶). در دهه‌های اخیر، دولت چین با اتخاذ چنین سیاستی موفق شده است تا با طیفی از کشورهای دارای منافع راهبردی متناقض به‌صورت هم‌زمان در سطوح مختلف مشارکت راهبردی برقرار کند (مرکز همکاری‌های تحول و پیشرفت ریاست جمهوری، ۱۴۰۰: ۹-۱۰).

راهبردپردازی در سطح دانشگاهی برای جذب دانشجویان بین‌الملل می‌بایست با ملاحظه وضعیت زیرساخت‌ها و ساختار دانشگاه‌های ایران صورت پذیرد. مسائل زیرساختی و ساختاری دانشگاه‌های ایران در دو بُعد مادی و معنوی قابل طرح است که راهبردهای حل‌المسائل خود را اقتضا می‌کند.

۳. راهبردهای حل‌المسائلی مادی جذب دانشجویان بین‌الملل

۳-۱. راهبردهای مسائل مربوط به مکان مطالعه و پژوهش دانشجویان

بین‌الملل

در کشورهای توسعه‌یافته، برای دانشجویان در هر مقطع تحصیلی خوابگاه و خانه تنها محل استراحت و خواب در طول شب بوده و در طول روز دانشجویان به فعالیت‌های روزانه در دانشگاه می‌پردازند. بر این اساس، راهبردهای زیر برای حل مسائل مربوط به مکان مطالعه و پژوهش دانشجویان بین‌الملل قابل ارائه است:

♦ در مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد، دانشجویان برای مطالعه و پژوهش معمولاً از کتابخانه، سالن مطالعه و سالن کامپیوتر استفاده می‌کنند. بر این اساس، لازم است تا در هر دانشکده‌ای یک کتابخانه مجهز، سالن کامپیوتر مجهز به سیستم‌های کامپیوتری به‌روز و سالن مطالعه مجلل وجود داشته باشد. به‌علاوه وجود کتابخانه، سالن کامپیوتر و سالن مطالعه مرکزی در دانشگاه نیز امری ضروری است (مصاحبه با جمعی از دانشجویان ایرانی مشغول به تحصیل یا دانش‌آموخته از دانشگاه‌های خارج از ایران، آذر ۱۴۰۱).

♦ در کشورهای توسعه‌یافته و حتی در حال توسعه، تحصیل در مقطع دکتری و پسادکتری به‌عنوان «موقعیت کاری»^۱ محسوب می‌شود. بر این اساس، مراکز و مؤسسات علمی و پژوهشی موظف‌اند اتاق مناسب و امکانات و تجهیزات متناسب با اقتضانات موقعیت مربوطه در اختیار دانشجویان قرار دهند. بر این اساس، فراهم کردن مکان و تجهیزات لازم برای مطالعه و پژوهش مقدمه لازم جذب دانشجویان بین‌الملل در مقاطع تحصیلی دکتری و پسادکتری است. این در حالی است که حتی دانشگاه‌های برتر ایران نیز با مسئله کمبود مکان استقرار کارکنان و اعضای هیئت‌علمی مواجه هستند (مصاحبه با مشیرزاده، ۱۴۰۱/۰۹/۰۱).

♦ به لحاظ کارکردی، مهم‌ترین هدف جذب دانشجویان بین‌الملل پیشبرد سیر تکاملی دانش و فناوری است. برای تحقق این هدف، داشتن کتابخانه‌های مجهز به منابع روزآمد، آزمایشگاه‌های مجهز به تجهیزات روزآمد جهانی و امکان دسترسی به پایگاه‌های داده‌های الکترونیکی جهانی امری ضروری است. در این زمینه، حتی معماری و طراحی داخلی و بیرونی محیط فعالیت دانشجویی

در استقبال دانشجویان از آن مؤثر است. امروزه، در کشورهای توسعه‌یافته «مینیمالیسم»^۱ مکتب غالب در معماری و طراحی محیط‌های دانشگاه‌ها است.

۳-۲. راهبردهای حل مسائل مربوط به اسکان دانشجویان بین‌الملل

در کشورهای توسعه‌یافته، در غالب دانشگاه‌ها «اداره اسکان»^۲ متصدی تأمین مسکن مناسب برای دانشجویان بین‌الملل است؛ اما لزوماً تکلیفی برای در اختیار گذاشتن خوابگاه‌های دولتی ندارند و تنها به ترتیب نوبت اسکان دانشجویان را تسهیل می‌کنند. غالباً بازار مسکن آزاد است؛ اما بسته به اینکه سیستم دولتی سوسیالیستی، رفاهی یا سرمایه‌داری حاکم باشد، تسهیل فرایند اسکان دانشجویان بین‌الملل بدین صورت است که با معرفی واحد پذیرش دانشجویان بین‌الملل دانشگاه به اداره اسکان، دانشجویان بین‌الملل پیش از ورود به کشور مقصد یا در حین اقامت، با ارائه مدارک لازم و تعیین میزان توانایی مالی در پرداخت اجاره‌بها، درخواست اسکان خود را ثبت می‌کنند. معمولاً اداره اسکان با گرفتن مبلغی به‌عنوان کارمزد مسکن متناسب با اجاره‌بهای پرداختی را برای دانشجویان پیدا کرده و در مرحله آخر دانشجویان با پرداخت مبلغی به‌عنوان ودیعه به شرکت اسکان یا مالک، در آن سکونت می‌یابند. از طرف دیگر، خوابگاه‌های دانشجویی در ایران، حتی برای دانشجویان داخلی نیز خود یک مسئله است. در این رابطه، مسائل بهداشتی و تعداد افراد ساکن در زیر یک سقف مهم‌ترین مسائل هستند. بر این اساس، راهبردهای زیر برای اسکان دانشجویان بین‌الملل قابل ارائه است:

در وهله نخست، اداره‌های اسکان دانشگاه‌های ایران نمی‌بایست موظف به اسکان دانشجویان بین‌الملل در خوابگاه‌های دولتی باشند. این امر اگرچه اسکان دانشجویان بین‌الملل را تسهیل می‌کند و از این جهت امتیاز است؛ اما با توجه به وضعیت غالباً نامناسب خوابگاه‌های دولتی ناراضیتی دانشجویان و بازخورد منفی در جذب

۱. مینیمالیسم (Minimalism) یا کمینه‌گرایی مکتبی است در هنر و معماری که پایی در فلسفه دارد. با شعار «کمتر بیشتر (برتر) است» (Less is more) در معماری و طراحی بصری از پیچیدگی، انحنا و شلوغی دوری گزیده و به سادگی در ظاهر و قناعت در مواد اولیه ساختمان، کاربرد اشکال هندسی و حداقل وسایل مصرفی و تزئینی گرایش دارد. از دهه ۱۹۶۰ میلادی این سبک هنری جایگزین حداکثرگرایی و تجمل شده و امروزه سبک غالب در ساختمان‌سازی و طراحی داخلی و چیدمان وسایل شده است. امروزه، کشورهای توسعه‌یافته، ضمن حفظ ساختار سنتی در مرکز شهر یا پردیس قدیمی دانشگاه، این سبک را در ساختمان دانشگاه‌ها، هتل‌های دانشجویی و رستوران‌ها و کافی‌شاپ‌ها به کار بسته‌اند. در این زمینه، این عقیده غالب است که ساده‌گرایی زیباتر، جذاب‌تر و آرامش‌بخش‌تر است. مینیمالیسم متضمن جذابیت بعد زیستی دوران دانشجویی است. با توجیه اقتصادی، مینیمالیسم خود را پرچم‌دار حفظ محیط زیست می‌داند، با حداقل هزینه اقتصادی و رد پای زیست‌محیطی (Fields Millburn & Nicodemus, 2011).

دانشجویان بین‌الملل را در پی دارد. بر این اساس، راهبردهای زیر قابل ارائه است:

- ❖ پیشنهاد می‌شود در دانشگاه‌ها «اداره اسکان دانشجویان بین‌الملل» به صورت موازی با «اداره امور خوابگاه‌ها» ایجاد شود. در این اداره، می‌بایست برنامه‌ریزی برای اسکان دانشجویان بین‌الملل، تحت نظارت معاونت بین‌الملل دانشگاه و معاونت دانشجویی و رفاهی، صورت پذیرد.

- ❖ اداره اسکان دانشجویان بین‌الملل می‌بایست مسئول تسهیل اسکان دانشجویان، پس از گرفتن تأییدیه پذیرش از اداره پذیرش معاونت بین‌الملل باشد. بر این اساس، دستور کار اداره اسکان دانشجویان بین‌الملل می‌تواند به قرار زیر باشد:
 - تهیه مسکن متناسب با اجاره‌بهای پرداختی برای دانشجویان بین‌الملل: بر این اساس، این اداره می‌بایست، با پشتوانه بودجه سالیانه خود، سازوکارهای لازم برای تهیه مسکن دانشجویان بین‌الملل را طراحی و محقق کند. این سازوکارها عبارت‌اند از: فراخوان برای تأسیس شرکت‌های خصوصی در زمینه تهیه مسکن مناسب برای دانشجویان بین‌الملل، فراخوان و دعوت پیمانکاران بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در ساخت «هتل‌های دانشجویی» مطابق استانداردهای روزآمد جهانی، تعریف سازوکار همکاری با «سازمان امور خوابگاه‌ها»، در زمینه تهیه خوابگاه برای دانشجویان بین‌الملل مستعد فاقد پشتوانه مالی قوی.

- با نظارت اداره اسکان دانشجویان بین‌الملل، هر یک از سازوکارهای تسهیل اسکان دانشجویان بین‌الملل به قرار زیر عمل می‌کنند:

۱. با معرفی اداره اسکان دانشجویان بین‌الملل، شرکت‌های خصوصی اجاره مسکن، به‌عنوان حلقه واسط دانشجویان و مالکان عمل کرده و بر این اساس، موظف هستند در قبال دریافت اجاره‌بها، مسکن مناسب را در اختیار دانشجویان بین‌الملل قرار دهند. کارمزد این شرکت‌ها می‌تواند به صورت جداگانه، با نظر کارشناس حقوقی و با نظارت اداره اسکان دانشجویان بین‌الملل مقرر گردد و به صورت کارمزد از طرف اداره اسکان پرداخت گردد، یا از طرفین قرارداد اجاره گرفته شود.

۲. با معرفی اداره اسکان دانشجویان بین‌الملل، هتل‌های دانشجویی، در صورت داشتن ظرفیت خالی، موظف هستند تا در زمان مناسب اتاق مناسب را در

اختیار دانشجویان قرار دهند. این هتل‌ها می‌بایست مطابق استانداردهای بین‌المللی تجهیز گردد، اما بسته به درجه کیفیت هتل و میزان اجاره‌بها، امکانات آن، شامل حمام، دستشویی و آشپزخانه، مشترک یا مستقل باشد.

۳. با درخواست و معرفی اداره اسکان دانشجویان بین‌الملل، سازمان امور خوابگاه‌ها می‌بایست، در صورت امکان، خوابگاه دولتی در اختیار دانشجویان بین‌الملل مستعد، به تشخیص گروه علمی و اداره پذیرش دانشجویان بین‌الملل، اما فاقد توانایی مالی لازم قرار دهد. این خوابگاه‌ها می‌بایست با قیمت مناسب و با توجیه دانشجویی مذکور در مورد وضعیت اسکان در خوابگاه دولتی، در اختیار دانشجویان بین‌الملل قرار گیرد.

با پیاده‌سازی سازوکارهای سه‌گانه فوق، با مشارکت دانشگاه و بخش خصوصی، مسئله اسکان دانشجویان بین‌الملل به خوبی قابل حل است. در این حوزه، تحت نظارت اداره اسکان دانشجویان بین‌الملل و رقابت بخش خصوصی در بهبود کیفیت خدمات، دانشجویان بین‌الملل مخیر می‌شوند تا متناسب با پول پرداختی خود، مسکن مناسب خود را اختیار کنند. این انتخاب می‌تواند سکونت در خانه مستقل، هتل دانشجویی خصوصی و یا خوابگاه‌های عادی دانشجویی باشد و از این لحاظ دانشجویان بین‌الملل متناسب با اجاره‌بهای پرداختی رضایت خاطر داشته و این رویه موجب شفافیت، بازخورد مثبت و افزایش جذب دانشجویان بین‌الملل در میان مدت می‌شود.

در کشورهای توسعه‌یافته، به‌ویژه در مقاطع تحصیلات تکمیلی، هر فردی می‌بایست حداقل از یک اتاق مستقل برخوردار باشد. بر این اساس، می‌بایست سیاستی اتخاذ گردد تا هر یک از دانشجویان بین‌الملل از این امکان برخوردار باشند. این سازوکار می‌تواند به قرار زیر باشد:

- ❖ هر یک از دانشجویان بین‌الملل می‌بایست در یک اتاق اسکان یابند. بر این اساس، حتی در صورت اسکان دانشجویان در خانه مستقل، خانه مذکور باید به تعداد دانشجویان ساکن اتاق خواب داشته باشد. این امر در رابطه با هتل‌های دانشجویی نیز صدق می‌کند، مگر در رابطه با خوابگاه‌های دولتی که در این زمینه نیز دانشجویان فاقد توانایی مالی و مستعد در انتخاب آن مخیر هستند.
- ❖ در سطح کلان، می‌بایست سازوکاری طراحی شود که بر اساس آن، دانشجویان بین‌الملل موظف شوند تا آدرس و کد پستی محل اقامت خود را در شهرداری منطقه مربوطه ثبت کنند و تداوم اقامت دانشجویان بین‌الملل در ایران منوط به ثبت محل در شهرداری باشد. بر این اساس، دانشجویان بین‌الملل کد

دریافتی از شهرداری را به اداره اسکان دانشجویان بین‌الملل ارائه می‌کنند. اداره اسکان نیز کد مذکور را به اداره پذیرش دانشجویان بین‌الملل ارائه داده و اداره پذیرش نیز کد مذکور را به اداره اتباع و امور مهاجرین خارجی ارائه داده و اداره مذکور نیز اقامت دانشجویان را تنفیذ و کارت شناسایی برای آن‌ها صادر می‌شود. این سازوکار، ضمن تضمین کیفیت اسکان دانشجویان بین‌الملل، با فراهم آوردن زمینه نظارت هوشمند، برای تضمین امنیت ملی کشور یک ضرورت است.

۳-۳. راهبردهای حل مسائل مربوط به بهداشت برای دانشجویان بین‌الملل

در هرم مازلو، بهداشت، در کنار غذا و مسکن، جزو اولین سطح از نیازهای انسانی است (Anjanaben, 2019) و برآوردن آن حتی در کشورهای توسعه‌نیافته نیز وظیفه مسلم دولت محسوب می‌گردد (عین‌الهی معصوم، ۱۴۰۳: ۸-۹). از این بعد، بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها منوط به مراعات استانداردهای بهداشتی بین‌المللی است. امروزه وضعیت بهداشتی در ایران به سطح قابل قبولی رسیده است؛ اما مسائلی چند، چه در سطح عمومی و چه در سطح دانشگاه‌ها وجود دارد که تدبیر در حل آن لازم است:

- ❖ فرهنگ بومی ایران اقتضات خاص خود را داشته که مسئله بهداشت نیز از آن مستثنا نیست و از این جهت از جنبه‌هایی بین‌المللی نیست. بر این اساس، لازم است تا در همه دانشکده‌ها، اداره‌های و هتل‌ها و خوابگاه‌های دانشجویی سرویس‌های بهداشتی فرنگی برای دانشجویان بین‌الملل ایجاد و نصب شود. در سطح کلان نیز، برنامه‌ریزی دولتی می‌بایست در جهت مراعات این امر در اماکن عمومی و بین‌راهی باشد.
- ❖ علاوه بر مراعات فردی، در دانشگاه‌ها می‌بایست خدمات لازم در جهت نظارت و نظافت مداوم محیط انجام گیرد. قصور در این زمینه اعتبار دانشگاه‌های برتر را در چشم دانشجویان بین‌الملل کاهش داده و در سطح جهانی در کوتاه‌مدت بازخورد منفی خواهد داشت. همچنین، در سطح خوابگاه‌های دانشجویی نیز مسائل بهداشتی در اتاق‌ها و اماکن مشترک خوابگاه‌ها به‌شدت دافعه است و حتی در رابطه با دانشگاه‌های برتر کشور نیز بعضاً انعکاس و بازخورد منفی داشته است (مصاحبه با اسکندری، ۱۴۰۱/۰۹/۰۷).

۳-۴. راهبردهای مسائل مربوط به اوقات فراغت دانشجویان بین‌الملل

در کشورهای توسعه‌یافته مطالعه و پژوهش تنها یک جنبه از دوران دانشجویی است. امروزه، دانشگاه‌های برتر جهان به خوبی لزوم تطبیق‌پذیری با نیازهای دانشجویان را دریافته‌اند. بر این اساس، سیاست‌گذاری دانشگاه‌های موفق در این حوزه در جهت افزایش حداکثری جذابیت‌های جانبی دانشگاه‌ها بوده است. راهبردهای به کار گرفته شده توسط دانشگاه‌های برتر که می‌تواند در ایران نیز به کار بسته شود، به قرار زیر است:

- ❖ توجه به جنبه‌های زیبایی‌شناختی محیط دانشگاه: ایجاد محیط بیرونی منحصر به فرد در دانشگاه‌ها معمولاً به سه صورت انجام می‌گیرد؛ سازگار با محیط طبیعی، سازگار با ساختار فرهنگی و سنتی شهر و کشور، ایجاد محیط‌های مصنوعی مدرن و پسامدرن.
- ❖ ایجاد اماکن آرامیدن و گفتگو در دانشکده‌ها و محیط دانشگاه، مانند کافی‌شاپ‌ها، میله کردن فضاهای باز سالن دانشکده‌ها برای گفتگوی باز دانشجویان، استقرار دستگاه‌های قهوه‌ساز در طبقات مختلف ساختمان دانشکده‌ها و استقرار «دستگاه‌های فروش خودکار»^۱ در درون ساختمان دانشکده‌ها.
- ❖ ارائه مزایای تفریحی و گردشگری، مانند بلیت موزه‌های تاریخی و طبیعی، بلیت استخر، تورهای گردشگری نرورزی و تابستانه.

۳-۵. راهبردهای مسائل مربوط به تغذیه دانشجویان بین‌الملل

از آنجا که ذائقه دانشجویان بین‌الملل متفاوت از ذائقه ایرانیان است، می‌بایست شرایطی برای اغذیه این دانشجویان در محیط دانشگاه و هتل‌ها و خوابگاه‌های دانشجویی فراهم شود. در این زمینه، پیشنهادهاتی به قرار زیر قابل طرح است: ایجاد سالن‌های غذاخوری مجهز در هر دانشکده که در آن دانشجویان بتوانند غذای خود را در یخچال نگهداری کرده، گرم کنند و استفاده کنند؛ ایجاد غذاهای مدرن و رستوران‌های طبخ غذاهای غیر ایرانی در محیط دانشگاه؛ هماهنگی با رستوران‌های خارج از دانشگاه و ارائه کارت‌های تخفیف به دانشجویان بین‌الملل.

۴. راهبردهای حل‌المسائلی معنایی جذب دانشجویان بین‌الملل

۴-۱. راهبردهای معنوی عمومی برای جذب دانشجویان بین‌الملل

جذب دانشجویان بین‌الملل در دانشگاه‌های ایران نیازمند گسترش فرهنگ تساهل و دگرپذیری در بین دانشجویان ایرانی است. در این زمینه، راهبردهای زیر قابل ارائه است:

- ♦ عدم تفکیک کلاس‌های درسی دانشجویان بین‌الملل از دانشجویان ایرانی؛
- ♦ اجرای طرح‌ها و برنامه‌هایی برای هم‌جوشی و تعامل دانشجویان ایرانی و غیرایرانی، مانند برگزاری جشن عید نوروز و سال نو میلادی و اردوهای گردشگری، با مشارکت دانشجویان ایرانی و غیر ایرانی (Atalay, Seylim & Balci, 2022, p. 38).

۴-۲. راهبردهای معنوی اداری و آموزشی جذب دانشجویان بین‌الملل

زیرساخت‌های معنوی، اگرچه ملموس و عینی نیست، دست کم به اندازه زیرساخت‌های مادی به چشم می‌آید. انسان‌ها می‌توانند بر نقصان مادی چشم ببوشند، اما قصور معنوی و اخلاقی را هرگز فراموش نمی‌کنند. ارزش‌ها و هنجارها لزوماً تقنین نشده‌اند؛ اما این به معنای عدم لزوم مراعات آن‌ها نیست. برای تحقق اصول، ارزش‌ها، هنجارها و اخلاقیات دو راهبرد قابل ارائه است:

۴-۲-۱. درونی‌سازی اصول، ارزش‌ها و هنجارها

عوامل معنوی سیال بوده و تطبیق‌پذیری با آن سرعت عمل می‌طلبد. به‌علاوه، عمل به این دسته از ملزومات اجتماعی ضرورتاً اجبار قانونی بر نمی‌تابد و منوط به جامعه‌پذیری درست است. در قالب این راهبرد، در سطح دانشگاهی پیشنهادهایی برای جذب و نگهداری دانشجویان بین‌الملل قابل ارائه است: در عمل، اخلاق حرفه‌ای در محیط کار می‌بایست لازم‌الرعایه باشد، زیرا منافع صنفی و ملی نمی‌تواند قربانی عقاید و سلوک شخصی کارکنان دانشگاه شود. در دانشگاه‌های مطرح دنیا بدون وجود الزام قانونی، غالب اساتید محذورات و مسائل دانشجویان بین‌الملل را درک کرده، به شخصیت دانشجویان احترام گذاشته و تا حد امکان سعی در بهبود وضع آنان می‌کنند. اساتید در ایران از آزادی و استقلال کافی برخوردارند و این استقلال می‌بایست ملازم با اخلاق، تساهل و گذشت نسبت به دانشجویان بین‌الملل باشد (مصاحبه با جوادی ارجمند،

۱۴۰۱/۰۹/۰۳.

بر این اساس، لازم است تا سازوکارهایی برای درونی‌سازی ارزش‌ها و هنجارها ترتیب داده شود. از جمله این سازوکارها می‌توان به برگزاری نشست‌ها و جلسات توجیهی رئیس دانشگاه با رؤسای دانشکده‌ها و در سطوح بعد رؤسای دانشکده‌ها با رؤسای گروه‌ها و اساتید اشاره کرد. همچنین، معاونت یا اداره امور بین‌الملل می‌توانند در قالب بروشورها و کتابچه‌هایی سیاست‌ها و استانداردهای اخلاق حرفه‌ای در قبال دانشجویان بین‌الملل را به اساتید ارائه کنند. در دانشگاه‌های برتر دنیا سازوکارهای نظارتی و کنترلی لازم بر روی کارکنان دانشگاه‌ها عملیاتی شده است. خط قرمز این دانشگاه‌ها نزول در نمودار رتبه‌بندی علمی دانشگاه‌ها است و از این جهت بی‌اخلاقی و بی‌مبالاتی کارکنان دولتی، به قیمت از دست دادن نخبگان و دانشجویان بین‌الملل، اجازه داده نمی‌شود. در سطح اهداف راهبردی نیز قدرت نرم بسیار بی‌دوام است، به‌گونه‌ای که تمام قدرتی که در طول ده‌ها سال ذخیره شده است ممکن است با یک تصمیم یا اقدام بد از بین برود (McClory, 2019, p. 9). در این زمینه، پیشنهادها زیر، در دو دسته، قابل ارائه است:

❖ درونی‌سازی اخلاق حرفه‌ای در کارکنان

۱. برگزاری دوره‌های توجیهی اجباری اخلاق حرفه‌ای، مطابق استانداردهای جهانی، برای کارکنان دانشگاه، به‌ویژه کارکنان بخش‌های آموزش و معاونت بین‌الملل؛
۲. برقراری سازوکار نظارتی و کنترلی برای کارکنان به سه صورت: استقرار صندوق‌های انتقاد و پیشنهاد در واحدهای آموزش و واحدهای معاونت بین‌الملل؛ ایجاد سیستم امتیازدهی به پاسخ‌گویی کارکنان بین‌الملل و آموزش به تماس‌های دانشجویان بین‌الملل و ضبط صدا و ایجاد سامانه اینترنتی امتیازدهی به عملکرد کارکنان دانشگاه‌ها در تعامل با دانشجویان بین‌الملل.
۳. بررسی امتیازات، شکایات، انتقادات و پیشنهادهای دانشجویان بین‌الملل می‌تواند در جلسات ماهانه یا سه ماهه هیئتی که به ریاست رئیس دانشگاه یا جانشین او و متشکل از معاونان و مدیران مربوطه تشکیل می‌شود، انجام شود و پس از رسیدگی، بازخورد آن به کارکنان مربوطه منعکس شود. این سیاست، در مدت زمانی کوتاه مراعات اخلاق حرفه‌ای را در کارکنان دولتی نهادینه می‌سازد.

♦ تقنین و قاعده‌سازی اخلاق حرفه‌ای برای کارکنان

ضمانت اجرای ارزش‌ها، هنجارها و اخلاقیات در جامعه نه اجبار دولتی، بلکه وجدان جمعی و واکنش عمومی نسبت به آن است؛ اما تخلف از آن‌ها لزوماً بازخورد قهری از جانب دولت را به دنبال نخواهد داشت. با اقبال وجدان جمعی نسبت به ارزش‌ها، هنجارها و اخلاقیات، دولت‌ها درصدد تضمین اجرای آن برمی‌آیند و آن به‌واسطه تقنین و قاعده‌سازی صورت می‌گیرد. به عبارتی، قدرت دولتی معنویات مذکور را به قانون و قاعده مبدل می‌سازد. بر این اساس، در راستای جذب دانشجویان بین‌الملل سیاست‌های زیر قابل ارائه است:

۱. قانون‌گذاری در سطح کلان: ملزومات قانونی جذب دانشجویان بین‌الملل

می‌تواند در «اجلاس رؤسای دانشگاه‌های ایران» مورد اجماع قرار گرفته و با انعکاس آن به دولت، از جمله از کانال وزیر علوم و وزیر بهداشت و مجلس و نمایندگان، طرح‌ها یا لوایح لازم آماده و در مجلس تصویب شود؛

۲. در چهارچوب قوانین موجود، می‌بایست آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های لازم در

جهت الزام کارکنان دانشگاه‌ها به رعایت اخلاق حرفه‌ای قانونی شده صادر شود و حقوق و تکالیف کارکنان و پیامدهای قانونی تخلف از آن گوشزد شود. به‌واسطه تقنین و قاعده‌سازی، ضمانت اجرای اخلاق حرفه‌ای کارکنان قانونی شده و دیگر نه فقط نزد وجدان جمعی تقبیح شده، که تخلف از آن مجازات قانونی خواهد داشت (هاشمی، ۱۴۰۰؛ مؤتمنی، ۱۳۹۹). روند قانونی‌سازی، در هم‌افزایی با سازوکارهای عملی، اخلاق حرفه‌ای را درونی و نهادینه کرده و کارکنان دولتی خود را مجاب به رعایت آن در قبال دانشجویان بین‌الملل می‌دانند. این شفافیت و پیش‌بینی‌پذیری در محاسبات دانشجویان بین‌الملل در انتخاب دانشگاه‌های ایران به‌عنوان مقصد مؤثر می‌افتد.

۴-۲-۲. جامعه‌پذیری دانشجویان داخلی و بین‌الملل به‌واسطه عملکرد

آموزش دانشگاه‌ها

در مرتبه بعد از درونی‌سازی و نهادینه شدن اخلاق حرفه‌ای در اساتید و کارکنان، سیاست‌های هم‌جوشی دانشجویان ایرانی و غیر ایرانی می‌بایست به اجرا گذاشته شود (Atalay, Seylim & Balci, 2022, p. 38) که از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

♦ جلوگیری از بلوک‌بندی شدن کلاس‌ها به دانشجویان ایرانی و غیر ایرانی، با

- روش‌هایی چون تقسیم کلاس به گروه‌های کاری مختلف و توزیع دانشجویان بین‌الملل در گروه‌های دانشجویان ایرانی، با توصیه اساتید؛
- ❖ تشویق دانشجویان ایرانی برای تعامل با دانشجویان بین‌الملل و آموزش زبان فارسی و فرهنگ ایرانی به آن‌ها، توسط اساتید و کارکنان؛
 - ❖ ایجاد «میز خدمت دانشجویان»^۱ در سالن ورودی هر دانشکده، در جهت تسریع در رسیدگی به سؤالات مربوط به مشکلات آموزشی و اداری دانشجویان بین‌الملل؛
 - ❖ الزام دانشجویان بین‌الملل به گذراندن دوره‌های فرهنگ‌پذیری، ضمن دوره آموزش زبان فارسی، توسط آموزش دانشگاه‌ها؛
 - ❖ جامعه‌پذیر شدن دانشجویان بین‌الملل نه تنها یک امر تسهیل‌کننده تحصیل و زندگی در ایران برای این دانشجویان، بلکه یک امر ضروری برای تحقق اهداف جذب دانشجویان بین‌الملل است. در واقع، تسخیر قلب‌ها و اذهان دانشجویان بین‌الملل در جهت تحقق منافع ملی بوده و گسترش مرزهای نفوذ فرهنگی ایران در سطح جهانی و منطقه‌ای را تسهیل می‌کند.

نتیجه‌گیری

لازمه ترسیم چشم‌انداز راهبردی واقع‌بینانه در زمینه جذب دانشجویان بین‌الملل، سیاست‌گذاری کیفی برای تحقق مقدمات و ملزومات و زیرساخت‌های مادی، معنایی و قانونی لازم برای جذب دانشجویان بین‌الملل است. با فرض لزوم فراهم بودن این مقدمات و ملزومات است که راهبردپردازی برای جذب و نگهداری دانشجویان بین‌الملل واقع‌بینانه می‌نماید و بر همین مبنا در پژوهش حاضر راهبردپردازی مادی و معنایی در سطوح کلان و واحد برای جذب و نگهداری دانشجویان بین‌الملل صورت گرفت. راهبردهای تجویز شده در این پژوهش در دو سطح هدفمند است: در یک سطح در راستای تحقق اهداف مرسوم از جذب دانشجویان بین‌الملل در دانشگاه‌های جهان است، مانند ارزآوری و تبادل علمی. در سطحی بالاتر، جذب و تحصیل دانشجویان بین‌الملل می‌بایست در راستای تحقق منافع ملی و گسترش نفوذ فرهنگی و ژئوپلیتیکی ایران در سطح منطقه‌ای و جهانی باشد. بنابراین، اگر امر جذب و تحصیل دانشجویان بین‌الملل را در دو سطح مذکور مؤثر در تحقق اهداف و منافع ملی ایران

بدانیم، راهبردهای پژوهش حاضر جامع و مانع بوده و قابلیت کاربردی در حوزه سیاست‌گذاری و قانون‌گذاری را دارد.

اصالت و نوآوری پژوهش حاضر مستعد آن است تا گامی در جهت ترسیم چشم‌انداز بومی جذب دانشجویان بین‌الملل در ایران باشد. ترسیم و تحقق سند چشم‌انداز واقع‌بینانه در این زمینه، مستلزم سیاست‌گذاری مدبرانه و تدبیر در راهبری و اجرای آن است. در این صورت است که اهداف کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت جذب دانشجویان بین‌الملل قابل تحقق است.

References

- Abdullah Khani, Ali (2011). Security Theories. Tehran: International Studies and Research Institute of Abrar Moaser Tehran (In Persian).
- Almasi, Nejad Ali (2021). Private International Law. Tehran: Mizan (In Persian).
- Anjanaben, Trivedi J, & Amit Mehta (2019). Maslow's Hierarchy of Needs- Theory of Human Motivation. International Journal of Research in all Subjects in Multi Languages, 7 (6), June.
- Atalay, Aysegul, Elif Seylim, & Ali Balci (2022). Socialization at Universities: A Case Study. European Journal of Educational Sciences, 9 (2), pp. 19-43.
- Bi Jen Khan, Mahmoud, International Affairs Consultant of Dehkhoda Lexicon Institute, University of Tehran, Direct Interview, 03 December 2022 (In Persian).
- Carr, Edward H (1946). The Twenty Years' Crisis: 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations. London: MacMillan & Co. LTD.
- Center for Progress and Development (2021). Review of China's Strategic Cooperation with other Countries (In Persian).
- Ensafnews (7 December 2024). The Population of Afghan Students in Tehran is Larger than that in Kabul. Available at: <https://ensafnews.com/566614>.
- Erudera (22 June 2021). Iranian Universities Expected to Host 75,000 International Students. Available at: <https://erudera.com/news/iranian-universities-expected-to-host-75000-international-students/>.
- Eskandari, Abdul Majid, Director General of International Relations of International Vice-Chancellor of University of Tehran, Direct Interview, 28 November 2022 (In Persian).
- Eynolahi Masoum, Bahram (2019). The Function and the Role Played by the Anti-System Groups in West Asia's Deterrence System (The Application of Western-American View in the Emergence of an Indigenous Regional Order). The Journal of Defence Policy, 27 (106), pp. 9-48 (In Persian).
- Eynolahi Masoum, Bahram (2024). Attracting and Retaining International Students in Iranian Universities: Pathology, Prerequisites and Requirements. Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education. 30 (4). Pp. 1-19 (In Persian).
- Fararu (21 June 2016). How Much Does the Government Spend Per Student Annually? Available at: <https://fararu.com/fa/news/286570> (In Persian).
- Fay, Brian (1996). Contemporary Philosophy of Social Science: A Multicultural Approach. Translated by: Morteza Mardiha. Tehran: Research Institute for Strategic Studies (In Persian).
- Fields Millburn, Joshua, & Ryan Nicodemus (2011). Minimalism: Live a Meaningful Life. Millburn: Asymmetrical Press.
- Hadian, Naser & Afsaneh Ahadi (2009). Conceptual Situation of Public Diplomacy. A Quarterly Journal of Foreign Relations, 1 (3). Pp. 85-117 (In Persian).

- Hashemi, Mohammad (2021). Constitutional Law of the Islamic Republic of Iran: Sovereignty and Political Institutions, Vol. 2, Tehran: Mizan (In Persian).
- Hathaway, James C (2021). The Rights of Refugees under International Law. 2nd ed, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hughes, Joanna (24 January 2019). Why International Students Are So Important to Their Host Countries. Available at: <https://www.academiccourses.com/article/why-international-students-are-so-important-to-their-host-countries>.
- International Students Studying or Graduating from the University of Tehran, Direct Interview, December 2022 (In Persian).
- Iranian Students Studying or Graduating from Foreign Universities, Direct Interview, December 2022 (In Persian).
- Iran Migration Observatory (1399). An Analysis of the Situation of Human Capital Outflow and Return Management in Iran (Elites, Specialists, and Educated People). Analytical Report (In Persian).
- Jabeen, Mussarat, & Muhammad Saleem Mazhar (2011). Security Game: SEATO and CENTO as Instrument of Economic and Military Assistance to Encircle Pakistan. Pakistan Economic and Social Review. 49 (1), pp. 109-132.
- Javadi Arjmand, Mohammad Jafar, International Affairs Consultant of Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Direct Interview, 04 December 2022 (In Persian).
- Maftouni, Nadia, International Affairs Consultant of Faculty of Theology and Islamic Studies, University of Tehran, Direct Interview, 27 November 2022 (In Persian).
- McClory, Jonathan (2019). The Soft Power 30 Report: A Global Ranking of Soft Power. Portland: USC Center on Public Diplomacy.
- Melissen, Jan (2005). The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Mokmeli, Mohammad, International Affairs Consultant of College of Engineering, University of Tehran, Direct Interview, 29 November 2022 (In Persian).
- Moshirzadeh, Homeira (1391). Development in International Relations Theories, Tehran: SAMT (In Persian).
- Moshirzadeh, Hommeira, International Affairs Consultant of Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Direct Interview, 22 November 2022 (In Persian).
- Nasiri, Mohammad (2014). Private International law: Generalities, Citizenship, Residence. Tehran: Agah (In Persian).
- Ramezani Kheradmardi, Hossein (1397). The Union of Countries Heirs of Iranian Civilization: From Project to Campaign, Tehran: Farhang Saba (In Persian).
- Schweller, Randall L (1994). Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back in. International Security, 19 (1), pp. 72-107.
- Seifzadeh, Hossein (1393). Introduction to International Relations, Tehran: Mizan (In Persian).
- Tabatabai Motamani, Manoochehr (1399). Administrative Law. Tehran: SAMT (In Persian).

- Tabesh, Mohammad et al. (1402). Presenting Cultural Diplomacy Pattern of the Islamic Republic of Iran Based on Grounded Theory. A Quarterly Journal of Foreign Relations, 15 (2), pp. 159-186 (In Persian).
- Tasnim news agency (24 April 2024). Migration of some Startups and Knowledge-based Companies Despite 10 Years of Greenhouse Support. Available at: <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1401/05/04/2748189/>(In Persian).
- Turkish Heritage Group, Registration in Turkish Schools. Available at: <https://istanbulmo.com> (In Persian).
- Wendt, Alexander (2019). Social Theory of International Politics. Translated by Homeira Moshirzadeh, Tehran: Publication Office of the Ministry of Foreign Affairs (In Persian).
- Zebardast, Lobat, Deputy Director-General, Office for International Students and Staff, University of Tehran, Direct Interview, 29 November 2022 (In Persian).